

SA EXAM PAPERS This Paper was downloaded from SAEXAMPAPERS
SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

**SA EXAM
PAPERS**

SA EXAM PAPERS

Proudly South African

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2025

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: Awara 2^{1/2}

Bammbiri ili li na masiatari a 22.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Vhalani siatari heli nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni SONGO lingedza u vhala bambbiri lothe. Tolani Thebulu ya Zwi re Ngomu kha siatari li tevhelaho ni swaye nomboro dzo disendekaho kha bugu dze na guda nwaha uno. Vhalani mbudziso idzo ni koneha u nanga dzine na tama u fhindula.

3. Bammbiri heli lo vhumbwa nga KHETHEKANYO NNA:

KHETHEKANYO YA A: Nganea (35)

KHETHEKANYO YA B: Dirama (35)

KHETHEKANYO YA C: Nganeapfufhi (35)

KHETHEKANYO YA D: Vhurendi (35)

4. Fhindulani MBUDZISO MBILI dzo fhelela u bva kha khethekanyo MBILI DZINWE na DZINWE.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

Fhindulani mbudziso MBILI kha nganea ye na guda.

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na newa.

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na newa.

5. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
6. Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.
7. Tevhedzani ndaela dzo nwalwaho mathomoni a KHETHEKANYO INWE na INWE nga vhuronwane.
8. Nomborani phindulo dzaṅu kokotolo sa zwe mbudziso dza nomboriswa zwone kha bambbiri la mbudziso.
9. Ndangatshifhinga yo anganyiwaho: Shumisani minetse i re henefha kha 75 kha KHETHEKANYO INWE na INWE.

10. Nwalani nga vhudele nahone zwi ne thonala.

ZWI RE NGOMU.

Siatari ili li do thusa vhalingiwa kha u nanga mbudziso dzine vha todou dzi fhindula vha songo vhuya vha vhala bammbiri lothe.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganea ye na guda.		
NOMBORO YA MBUDZISO	MARAGA	SIATARI
1. <i>U tshila ndi u vhona</i>	35	5
2. <i>Ho dina one</i>	35	8
KHETHEKANYO YA B: DIRAMA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.		
3. <i>Findinkodo</i>	35	12
KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na newa.		
4.1 'Wo mu nonela'	18	15
NA		
4.2 'Ai! Ndi mini?'	17	17
KHETHEKANYO YA D: VHURENDI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na newa.		
5.1 'Thingothendeleki'	18	19
NA		
5.2 'Luvhondo lu do wa'	17	21

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Itani luswayo kha khethekanyo dze na fhindula dzone.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	MBUDZISO DZI TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO √
A: Nganea	1–2	1	
B: Dirama	3	1	
C: Nganeapfufhi	4.1 + 4.2	2	
D: Vhurendi	5.1 + 5.2	2	
PFESESANI: Ivhani na vhuṭanzi uri no fhindula mbudziso u bva kha khethekanyo MBILI fhedzi.			

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEA dzi tevhelaho:

- *U TSHILA NDI U VHONA* – RN Maḍadzhe
- *HO DINA ONE* – S Mbedzi

Fhindulani mbudziso DZOTHE dzo ḍisendekaho kha nganea ye na guda.

MBUDZISO 1: U TSHILA NDI U VHONA – RN Maḍadzhe

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswa. Vhulapfu ha phindulo yaḅu vhu ḍo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswa dzi no bva kha mafhungo a bugu e na ḅewa, MBUDZISO 1.1 na MBUDZISO 1.2.

1.1 TSHIBVELEDZWA TSHA A

Ndi fhana a huna tshine nda lila. Nḅu yo nakaho ndo fhaḅa ngeno musadzi wa ḅhase ndo mala. Ndi tshi tshimbila, zwiḅoni zwi tou ita na u lidza miludzi ngeno vhathu vha tshi wa nga magona. Hone, tshine tsha khou ita zwauri ḅamusu ndi pfe ndi sa ḍiphini, ndi uri musadzi wanga ndi vho mu vhona sa khaladzi. Ndi vho mu vhona sa khaladzi nga ḅhani ha Maria. Muongi uyu 5
a no pfi Maria o ḍinakela vha hashu. Ngavhe ndo vha ndi sa athu u vHINGA, ndo vha ndi tshi ḍiposa khae, naho e na muḅhanga wawe. Ndi zwa vhukuma, ḅhavhanyedza i ḅa mbudzi, tsalela i ḅa kholomo. Ndi fanela u vhamba maano a u wana hoyu Maria, huufha na ene a tshi nga u ya ntakalela. Zwezwi Mpho a tshi khou humbula nga u rali, hu pfala milenzhe ya muthu 10
a tshimbilaho. Muungo u itwaho nga izwi zwienda, u pfala u tshi ḍa wa ḅukhuwa henefha muḅangoni wa ofisi ya Mpho. Mpho o mbo ḍi ḍidzudzanya nga u ḅavhanya. Musi Mpho o no aravha muthu uyo a khokhonyaho, muthu uyo o mbo ḍi vula vothi. Maḅo a Mpho sedzai ha izwo zwine zwa khou dzhena! Hee! Muthu ane a khou dzhena ndi Maria. Naa 15
Maria a nga vha a tshi khou ḅḅa mini ofisini ya Mpho hu uri ḅwedzi uno, vha sa shumi kha wadi nthihi?

1.1.1 Mafhungo ayo e na vhala afho ḅha a khou bvelela ngafhi? (1)

1.1.2 Bulani vhaanewa VHAVHILI vhe vha funana mushumoni kha mafhungo e na vhala. (2)

- 1.1.3 Ndi zwifhio zwo itisaho uri Mpho a vhone mufumakadzi wawe sa khaladzi? (2)
- 1.1.4 Maria o olwa sa muanewa wa mvumbo de buguni iyi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 1.1.5 Mafhungo e na vhala afho ntha a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 1.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
- Dzina la ramilayo wa Mpho ndi Vho ...
- A Aifheli.
B Ramusia.
C Phophi.
D Ravhutsi. (1)
- 1.1.7 Sumbedzani masiandaitwa o welaho Mpho nga u nwa halwa musi e mushumoni. (2)
- 1.1.8 Mpho ha na thonifho kha mufumakadzi wawe Phophi. Tikedzani vhungoho ha fhungo ili no ditika nga mafhungo o bvelelaho buguni iyi. (2)
- 1.1.9 Phophi o vha a tshi funa Mpho nga mbilu na muya? Tikedzani likumedzwa ili nga zwo bvelelaho buguni. (2)
- 1.1.10 Inwi ni nga eletshedza hani Maria kha u didzhenisa hawe kha lufuno na vathannga vhavhili nga tshifhinga tshithihi mushumoni. (2)

1.2 TSHIBVELEDZWA TSHA B

'Kha vha do mmbudza vhadokotela uri vha khou itani hodelani na musidzana wanga?' Mashudu u ralo na ala mato awe matswuku a no nga a tshilumanamana o tou bva tshothe, u khouendela u foda avha vhatu nga khamera. 'Hafhu uyu muthu e si musadzi wanu?'

'Vha songo twa vha tshi khou mmbudza vhulaphalapha. Ndo vha vhudza nda ri ndi do lifhedza.' Mashudu u ralo a tshi khou isa phanda na u foda. 5

'Vhadokotela, vha humbule, khamera heyi i na zwinepe zwe nda foda vhe na Maria wanga. Hafhu vhone vha muthu muhulwane nga maanda hafhano Venda. Zwine nda do ita ndi u tou rumela haya mafhungo avho na Maria wanga kha vha dziguranda. Vha dziguranda vha do lwela haya mafhungo sa khuhu dzi tshi lwela nzie. Vha do wana matshelo vho tou pharwa phanda ha dziguranda dzothe dza shango heli.' 10

'Ni nga si tou nnyita vho nga u tou ralo Mashudu.' Mpho u amba mafhungo aya a tshi humbula zwine zwa nga mu bevelela. Arali mafhungo aya a bviswa kha guranda, mudi wawe u do kwashea, dzina lawe li do tshinyala, tshirunzi tshawe tshi do tsa. 'Zwino uri hezwi zwithu zwi si itee.' Mashudu u isa phanda na u amba, 'vhone vhunga vho nkakhela nga u rali, vha do di tou mpha vho masheleni a zwigidi zwivhili, riwaha muwe na muwe u swika i tshi vha mitanu.' 15

- 1.2.1 Bulani dzina la Vhadokotela vhane vha khou ambiwa nga havho mafhungoni ayo e na vhala. (1)
- 1.2.2 Mafhungo e na vhala afho ntha a khou itea nga tshifhinga tshifhio? (1)
- 1.2.3 Ndi mini tshine tsha nga kokodza vha dziguranda uri vha renga mafhungo nga vhezhi u ya nga mafhungo e na vhala? (2)
- 1.2.4 U ya nga mafhungo e na vhala khudano ni vhona i vhukati ha vhaanewa vhafhio? (2)
- 1.2.5 Ndi zwifhio zwe na guda nga mafhungo e na vhala buguni iyi? (2)
- 1.2.6 Talutshedzani zwine lifurase lo swifhadzwaho la amba zwone. (2)
- 1.2.7 Muanewa dendele ndi nnyi buguni iyi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 1.2.8 Ni a pfela vhutungu Mashudu kha u dzielwa hawe musidzana wawe naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 1.2.9 Inwi ni nga eletshedza Mpho zwifhio zwi tshi kwama kutshilele kwawe hayani? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno THARU. (3)

[35]

MBUDZISO 2: HO DINA ONE – S Mbedzi

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḁo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu ye na ṅewa, MBUDZISO 2.1 na MBUDZISO 2.2.

2.1 TSHIBVELEDZWA TSHA C

'Nahone wa sa bva wa fhambana na maloto a vhakegulu.' O ri u ralo Ngeletshedzo a mbo ḁi takuwa kha sofa a bva. U bva a livha goloini a i bbumisa a vha o ya. Vho Olga vho sala vha tshi bvela nṅḁa ha nṅḁu goloi i tshi vho bva nga gethe. Matsiko o ri u bva a vha o humbulā u ya ha nyanenge wawe Veronica. Nangoho o fhedza o ya a dzedza hone ilo ḁuvha. O sala a tshi vhuya vhusikukati vhathu vhothe vho no eḁela. Maḁuvha o salana murahu Ngeletshedzo a sa tsha dzedza hayani. Hayani o vha a tshi ya nga u toda tshelede fhedzi. 5

ḁuvha ḁa uri Veronica a livhe vhurwa ha vhabebi vhawe lo ḁa ḁa swika. Sa zwe Ngeletshedzo a mu fulufhedzisa o vha ene we a mu fheletshedza. Goloi yo tshimbila zwavhuḁi u swika ngei Bulugwane he a ita na u mu dzudzanyela dzimbadelo dza bufho. Nṅha hazwo a mu inga nga ya ndinda tshikwama. O lindela kubavhurana kwawe ku tshi namela. O ri a ṅḁilani ya u ya hayani ha lila luṅgo. Nga itsho tshifhinga o vha a tshi khou gidima vhukuma. A tshi tou lavhelesa hune luṅgo lwa khou bva hone goloi ya mbo ḁi bva kha ṅḁila ya ya u dzhena kha ḁa iṅwe. A tshi i vhuisa ya mbo ḁi mu balela he ya bva mulinga wa phanda. 10 15

- 2.1.1 Mafhungo e na vhala kha phara ya vhuvhili a khou bvelela ngafhi? (1)
- 2.1.2 Bulani vhaanewa VHAVHILI vhane vha vha mme na ṅwana mafhungoni e na vhala. (2)
- 2.1.3 Ndi zwifhio zwo itisaho uri goloi ya Ngeletshedzo i bve ṅḁilani? (2)
- 2.1.4 Vho Olga vho olwa sa muanewa wa mvumbo-ḁe buguni iyi. Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.1.5 Mafhungo e na vhala afho ṅṅha a ṅana tshipiḁa tshifhio tsha puloto. (2)

- 2.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ñekedzwaho.
Dzina ña musidzana a funanaho na Ngeletshedzo ndi ...
- A Aluwani.
B Sibongile.
C Veronica.
D Maboho. (1)
- 2.1.7 Sumbedzani masiandaitwa o welaho Ngeletshedzo nga u sa ñhonifha mme awe musi vha tshi mu laya. (2)
- 2.1.8 Ngeletshedzo u na lufuno kha Veronica. Tikedzani vhungoho ha fhungo ñi ni tshi ñitika nga mafhungo o bvelelaho buguni iyi. (2)
- 2.1.9 Zwe Zakes a ita zwa u ruma Ngeletshedzo nga goloi i re na zwitumbu nga ngomu ni vhona zwo teya naa? Tikedzani phindulo yañu. (2)
- 2.1.10 Inwi arali ni na ñdivho ya zwa vhubindudzi, ni nga eletshedza zwifhio Ngeletshedzo kha u vhulunga mabindu awe. (2)

2.2 TSHIBVELEDZWA TSHA D

'... Tenda vhone vha dzula vho luga uri riṅe ra sa lenge ri hafho ha havho. Matshele ri khou tea u fhindutshela ofisini u isa muvhigo. Nga iṅwe ṅdila riṅe a ri nga dzuli hafho nga ṅṅda ha u ṅetshedzana zwe ra fulufhedzisana zwone fhedzi. Ndi a fulufhela Veronica o vha ṭalutsedza nga vhudalo zwa masheleni.'

5

'Ho luga, ndi khou mbo ḍi ya nda vula na gethe zwino.' O ri u ralo a mbo ḍi takuwa a livha he a amba hone. Luṅgo lwo ḍi ralo u nambatedzwa ṅdevheni. 'Ho luga Vho Gwede, **ri hanefho nga u bonya ha iṭo.**' Sibongile a khaula lutingo, u fhedza vha sea vha vhandana.

Vho mbo ḍi humela dzigoloini. Nga itshi tshifhinga Veronica o mbo ḍi dzhena kha Jeep ya vha yone i no ranga phanda. Vho ri u swika getheni Jeep ya ita ngafhadzo ya fhira. Hummer ya swika ya dzhena i tshi tou nangavhedza. Ngeletshedzo a mbo ḍi i tangedza fhaḷa. Yo ri i tshi tou ima na Ngeletshedzo a mbo ḍi vha o no ima tsini na vothi ḷa mureli. Sibongile a mbo ḍi ambara ngilasi dzawe maṭoni. A ri tshibadzhi tshawe a ḍidzudzanya zwavhudi. Vhukuma ndi ṭhase ṅwana wa vhatu. Bindu heli ḷa baḍekanywa nae a hu na ane a nga zwi tenda zwavhudi. Sibongile u tou fanelwa nga u vha ofisini khulwane kana phalamenndeni.

10

15

- 2.2.1 Bulani dzina ḷa muanewa we a foinela Ngeletshedzo e ṅdilani. (1)
- 2.2.2 Mafhungo e na vhala afho ṅṭha a khou itea nga tshifhinga tshifhio? (1)
- 2.2.3 Ndi mini tshi vhangaho uri Ngeletshedzo a ṭavhanye u ya vothini ḷa mureli wa goloi ntswa yo ḍiswaho khae? (2)
- 2.2.4 Khudano vhukati ha Veronica na Ngeletshedzo i vhangwa nga mini? (2)
- 2.2.5 Ndi zwifhio zwine muṅwali a ṭoda ri tshi guda vhutshiloni nga zwo bvelelaho kha Ngeletshedzo? (2)
- 2.2.6 Ṭalutshedzani zwine ḷifurase ḷo swifhadzwaho ḷa amba zwone. (2)
- 2.2.7 Muanewa dendele ndi nnyi kha bugu iyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.2.8 Ni a pfela vhutungu Ngeletshedzo musi a tshi farwa nga mapholisa naa? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.2.9 Inwi ni nga eletshedza zwifhio Ngeletshedzo sa ṅwana u khwinifhadza kutshilele kwawe hayani? Tikedzani nga mbuno THARU. (3)

[35]

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha idzo dzi re afho fhasi dzo disendekaho kha dirama ye na guda.

MBUDZISO 3: FINDINKODO – TT Mudau

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha dirama ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yanu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 3.1 na MBUDZISO 3.2.

3.1 TSHIBVELEDZWA TSHA E

(Ofisini dza muvhuso. Hu vhonala vharangaphanda vha lihora la Madimokirati)

MUTHUMUKHULU:	Tshete! A thi athu u fhedza u amba.	
MURADO 2:	Muhulisei, na riṅe kha ri tendelwe ri pose maipfi nyana.	5
MUTHUMUKHULU:	Ii, kha ri pfe. <i>(Hu takuwa murado 2)</i>	
MURADO 2:	U rulwa mushumo ha minista Skosana riṅe ri a hu sola.	
MUTHUMUKHULU:	Ngani minista? Ri tuṭuwedze vhukhaki ho raliho?	10
MURADO 2:	Muhulusei, vhutshinyi ri a vhu vhona naa muthu a tshinya ha farelwi naa?	
MUTHUMUKHULU:	Vhathu vha a farelwa, ngazwo ndi tshi khou rula minista Skosana mushumo, uri u farelana ha riṅe vharema na vhatshena hu vhonele na kha zwine ra zwi amba.	15
MURADO 2:	<i>(U a sea)</i> Muhulisei riṅe ri khou amba nga u fareliwa ha minista Skosana.	
MUTHUMUKHULU:	U rulwa have mushumo ndi pfarelo khulu, ngauri khufha a kha di vha murado wa dzangano la Madimokirati.	20
MURADO 2:	Ndi humbela u ri ene minista a difhindulele.	
MUTHUMUKHULU:	Zwo di luga. <i>(Hu takuwa Skosana)</i>	
SKOSANA:	Ndi livhuwa u newa tshifhinga hetshi. Muhulisei, na vhatshu vhothe, ne zwi a mmangadza. <i>(No tshifhinganyana)</i>	25
MURADO 2:	Bula!	

SKOSANA:	Nne zwi a mmangadza Muhulisei ngauri hu na vhaiwe vhathu hafha kha khabinethe yavho Muhulisei vha tou zwi divha zwavhudivhudi zwauro hu na vhathu vhane vha tou ima vha tutuwedza vhathu uri vha fare zwitangu na mafumo vha ye u vhulaha. Vhathu vhenevho vha kha khabinethe yeneyi. Duvha liiwe na liiwe vhathu avho vha vhudzedza mulilo wa malofha, hone na namusi a vha athu u ribwa. (Hu pfala phosho)	30 35
MURADO 2:	Bulai zwothe.	

- 3.1.1 Mafhungo aya e na vhala afho ntha a khou bvelela ngafhi? (1)
- 3.1.2 Bulani vhaanewa VHAVHILI vho bulwaho mafhungoni e na vhala? (2)
- 3.1.3 Ndi zwifhio zwo itisaho uri Muthumukhulu a bwise Skosana kha vhuminisita? (2)
- 3.1.4 Skosana o olwa sa muanewa wa mvumbo-de afha mafhungoni e na vhala? Tikedzani. (2)
- 3.1.5 Mafhungo e na vhala afho ntha a tana tshipida tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yaanu. (2)
- 3.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nkedzwaho.
Muthumukhulu ndi ...
- A. mulwelambofholowo.
B. murangaphanda wa maneshinala.
C. mufunzi.
D. murangaphanda wa Volkstaat. (1)
- 3.1.7 Sumbedzani masiandaitwa a u sa andana ha mirado ya lihora la maneshinala? (2)
- 3.1.8 De Wit u a funa lihora lawe nga mbilu yawe yothe. Tikedzani vhungoho ha fhungo ili no ditika nga mafhungo o bvelelaho buguni iyi? (2)
- 3.1.9 U didzhenisa kha zwa mahoro a polotiki ni vhona zwo tea naa? Tikedzani phindulo yaanu nga mbuno THARU. (3)

3.2 TSHIBVELEDZWA TSHA F

<i>(Lihoro la lushaka li fara mutangano wa tshihadu. Fhethu: Ofisini dza lihora la Lushaka)</i>	
DE WIT:	Namusi ro kuvhangana hafha u humbudzana nga ha vhumatshelo ha lihora lashu. Ndo riwalela Vho-Muthumukhulu luñwalo, ndi tshi vha divhadza zwauri khetho dzino a si dza vhukuma. 5
VHATIKEDZI:	Kha ri pfe phindulo.
DE WIT:	Vhunga ni tshi zwi divha zwauri ndo poswa nga matombo Khayelitsha, na kha Vho-Muthumukhulu zwo tou ralo. Vho humbela pfarelo vha tshi humbelela vhatikedzi vhavho vha vhauda, na nne-vho nda humbela pfarelo ndi tshi humbelela vhatikedzi vhashu vhe vha amba nga maipfi a si avhudi. Zwino-ha, kha ri shandukise tshiimo tshashu tsha polotiki. Polotiki kha i vhe yo vhofoholowaho. Hezwi zwa u shushedzana na u vhofoholowaho a zwi ri nei tshiimo tshavhudi tsha mbofoholowo ya vhuambi. 10 15
VHATIKEDZI:	Ee mbofoholowo ya vhuambi! Ri toda mbofoholowo ya vhuambi!
DE WIT:	Lihoro lashu li khou hula li tshi ya. Kha vharema ho no vha na vhañwe vhane vha do takuselwa ntha kha zwidulo zwa vhurangaphanda. 20 <i>(Hu dzhena Skiet)</i>
SKIET:	Vha hashu, ni do mpfarela nne ndi tama u tahisa mihumbulo yanga!
VHATIKEDZI:	Litshani mudzulatshidulo a ambe mani! Wa do fhumula. 25
SKIET:	Nne ndi khou divhadza u bva hanga kha lihora la ...
DE WIT:	Tshino a si tshone tshifhinga tsha u nala.
SKIET:	Nne ndi khou litshiswa ngauri Volkstaat yashu a ri i vhoni. 30 Nne ndo bva tshothe kha lihora la Lushaka.
MUNWE-VHO:	Na nne ndi a bva, ndi khou bva, ndi khou bva kha lihora heli.
MUNWE VHO	Na nne ndi a bva, kha lihora heli.
WA MUSADZI:	<i>(Hu bva Skiet na kugwada)</i>

- 3.2.1 Ndi nnyi a re na mbilaelo nga lihora lawe afho mafhungoni? (1)
- 3.2.2 Mafhungo e na vhala afho ntha a khou itea nga tshifhinga tshifhio? (2)
- 3.2.3 Ndi mini tshe tsha vha tshi tshi khou itisa uri vha mirado ya Maneshinala vha tutshele muvhuso wa mbuelano? (2)

- 3.2.4 U ya nga mafhungo e na vhala khudano ni vhona i vhukati ha madzangano afhio a polotiki? (2)
- 3.2.5 Ndi zwifhio zwe na guda nga mafhungo e na vhala kha dirama iyi? (2)
- 3.2.6 Talutshedzani zwine lifurase lo swifhadzwaho la amba zwone. (2)
- 3.2.7 Muanewa dendele ndi nnyi kha bugu iyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 3.2.8 Ni a pfela vhutungu lihora la maneshinala kha u balelwa u wana gundo musi dirama i tshi fhela? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 3.2.9 Inwi ni nga eletshedza zwifhio De Wit no sedza kututshela kwa mirado ya dzangano nga vhunzhi? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno THARU. (3)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 35

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEAPFUFHI dzi tevhelaho:

- 'WO MU NONELA' – LL Mafenya
- 'AI! NDI MINI?' – LL Mafenya

MBUDZISO 4: ZWA VHUTSHILO – NA Milubi na LL Mafenya

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganeapfufhi MBILI dze na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yau vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 4.1 na MBUDZISO 4.2.

4.1 'WO MU NONELA' – LL Mafenya**TSHIBVELEDZWA TSHA G**

Naho Thathani a songo tou tenda uri ha athu ya o sokou sea. Vho mbo di takuwa na khonani vha livha mitshinini. Tshithu tshi sa gudwi, lo mbo di vha line dzema. Tshelede u khou thuswa ngauri u nayo. U di tou dzhiya kha yawe ine a fhiwa i tshi pfi ndi ndindatshikwama. Tshifhingani tsho fhiraho heyi ya ndindatshikwama o vha a tshi i vhea banngani lune na Humbulani arali o tahelelwa o vha a tshi lilela khae. 5

Zwo vho tou mu mangadza muine musu Humbulani a tshi ri o hangwa a vho kundelwa u wana thuso kha mufumakadzi wawe. Hezwo zwo mu dina. Muthu a sa rengi tshithu a vho tou wanala a si na na tshithu. Bugu hafhu o tou i vhona nga awe mato, khavhe a tou vhudzwa o vha a sa do tenda. Zwino o tou zwi vhona, u na minwedzi yo vhalaho a sa vhuyi tshithu Thathani. Uyu muthu anga vha a tshi khou ita mini nga tshelede. **Ndi zwe ngazwo a vho mu vhea ito.** 10

A zwo ngo vhuya zwa fhedza tshifhinga a songo zwi wanulula Humbulani. Mathina musadzi wawe u khou fhedza tshelede nga mitshini. Hezwi zwithu o zwi kaidza o halifha vhukuma. U na vhutanzi, o no vhona vhoramabindu vhanzhi vha tshi wa nga nthani ha mitshini. Zwino a si zwine ene a khou tama u vhona zwi tshi itea kha khefi yawe. 15

4.1.1 Mafhungo e na vhala afho ntha a khou bvelela ngafhi? (1)

4.1.2 Bulani vhaanewa VHAVHILI vho bulwaho mafhungoni aya. (2)

- 4.1.3 Ndi zwifhio zwo itisaho uri Humbulani a t̃oḁe masheleni kha mufumakadzi wawe? (2)
- 4.1.4 Humbulani o olwa sa muanewa wa mvumbo-ḁe mafhungoni? Tikedzani phindulo yaḁu. (2)
- 4.1.5 Mafhungo e na vhala afho n̄tha a t̃ana tshipiḁa tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yaḁu. (2)
- 4.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ḁekedzwaho.
- Humbulani o vha a tshi shuma sa ...
- A mufh̃ati.
B mufunzi.
C ramabindu.
D dokotela. (1)
- 4.1.7 Sumbedzani masiandaitwa o welaho Thathani nga mulandu wa vhuḁifari hawe vhu si ha vhuḁi. (2)
- 4.1.8 Humbulani ndi munna a t̃hogomelaho mufumakadzi wawe. Tikedzani vhungoho ha fhungo iḁi no ḁitika nga zwo bvelelaho kha nganeapfufhi iyi. (2)
- 4.1.9 U ḁidzhenisa kha u tambisa tshelede mitshinini sa zwo itwaho nga Thathani ni vhona zwo tea naa? Tikedzani phindulo yaḁu. (2)
- 4.1.10 Humbulani ndi munna a re na vhuḁifhinduleli kha muḁa wawe. Tikedzani nga mbuno MBILI. (2)

NA

4.2 'AI! NDI MINI?' – LL Mafenya

TSHIBVELEDZWA TSHA H

Afha dafulani iyi ye Vho-Mathada na mufumakadzi vha vha vho dzula khayoy, ho vha hu na vhafunzi vhavhili. Mangalani na Tshitereke. Mangalani ndi mufunzi we a vha e na bvumo lihulu u ya nga he shango la ya. **Musi waini yo no ya thohoni**, Mangalani zwe a vha a tshi vho amba na u ita zwo vha zwi si tsha pfa^{dz}a. 5

Vhathu vho vha vha tshi vho mangala uri naa vhufunzi hawe ndi vhufunzi-de. Phanda ha Mangalani ho vha ho dzula muⁿwe misiteresi wa figa i mangadzaho. Mangalani u vho thoma u vhudza uyu misiteresi Sofi zwa^{ur}i u do mu fhelekedza hayani.

'A thi fhelekedzwi nga muthu' A zwiho hezwo, ndi a ni fhelekedza Sofi. Ndi hone ni tshi do vhona uri ndi kona hani u fhelekedza,' ndi Mangalani. 10

Nga itshi tshifhinga Vho-Mathada vho vha vha tshi khou kumedza. Avhaathu a sedza Vho-Mathada hafhu, a tshi vhona dzi tshi khou lela a vho vhudza hoyu Mangalani uri ene u khou pfa a si khou takala hezwi a tshi khou amba na Sofi. A tshi isa phanda a vho amba na nga tshikhuwa a ri 'I am becoming jealousy'. 15

Mangalani u pfa izwo a tou funa hone. A vho thoma u isa tshanda tshawe kha tshirumbi tsha Avhaathu. Tshikete tsha Avhaathu tsho vha tshi na piliti, tsho vulea nga hafha phanda. Vha no zwi divha vha ri ndi tshikete tsha 'vula'. Tsho vha tsho vulea lune zwirumbi za hoyu Avhaathu wa wana zwo sala nnda. 20

4.2.1 Bulani dzina LITHIHI la mufunzi mafhungoni e na vhala? (1)

4.2.2 Mafhungo e na vhala afho ntha a khou itea nga tshifhinga tshifhio? (1)

4.2.3 Ndi tshini tshi itaho uri Sofi a vhone sa musidzana wa u naka? (2)

4.2.4 U ya nga mafhungo e na vhala khudano ni vhona i vhukati ha vhaanewa vhafhio? (2)

4.2.5 Ndi zwifhio zwe na guda nga mafhungo e na vhala kha nganeapfufhi iyi? (2)

4.2.6 Talutshedzani zwine lifurase lo swifhadzwaho la amba zwone. (2)

4.2.7 Muanewa dendele ndi nnyi kha bugu iyi? Tikedzani phindulo yanu. Tikedzani phindulo yanu. (2)

4.2.8 Ni a khoḁa vhuḁifari ha Sofi kha nganeapfufhi iyi? Tikedzani phindulo yaḁu. (2)

4.2.9 Inwi ni nga eletshedza zwifhio Vho Mathada no sedza vhuḁifari ha mufumakadzi wavho Avhaathu? Tikedzani phindulo yaḁu nga mbuno THARU. (3)

ṰHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 35

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI***SHOTHODZO* – TN Pholi na TK Mkansi**

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha ZWIRENDO zwi tevhelaho:

- 'THINGOTHEHDELEKI' – TN Pholi
- 'LUVHONDO LU DO WA' – TK Mkansi

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 5.1 na MBUDZISO 5.2.

MBUDZISO 5

- 5.1 Vhalani TSHIRENDO tshi tevhelaho nga vhusedzi uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḍo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

THINGOTHEHDELEKI – TN Pholi

- 1 Ndi vhangana we wa vha leludzela vha takala?
- 2 Ndi hungana he wa leludzela ra pembela?
- 3 U fhaṭa hafha, wa thutha hafho.
- 4 U ṭavhanya sa lupenyo vhai!
- 5 Tshilengo a si tshau,
- 6 Tshikolo ndo kundiswa nga iwe,
- 7 Mushumoni ndo thathiswa nga iwe,
- 8 Mbingano yanga yo pfuvhiswa nga iwe,
- 9 Ṭhingothendeleki, iwe mutendeleki.
- 10 Mitodzi yanga namusi kheii,
- 11 A u i sedzi, u dzula wo fulela,
- 12 U khou ḍi thutha ha thuthea,
- 13 U khou ḍi fhaṭa, ha fhatea,
- 14 Ṭhingothendeleki, vhabebi vhau vha ngafhi?
- 15 Mmbudze, ndi vha vhudze vha tevhele riwana wavho.

- 5.1.1 Topolani mutaladzi/vese kha ndima/tshitanza 2 u no sumbedza uri ṭhingothendeleki dzi a ṭavhanyisa zwithu. (1)

- 5.1.2 No sedza ndima/tshitanza 2. Bulani vhuvhi vhuvhili ha ṭhingo thendeleki. (2)

- 5.1.3 Bulani dzina la figara ya muambo yo shumiswaho kha mutaladzi wa 4. (2)
- 5.1.4 Sumbedzani mutevhetsindo wa tshirendo itshi ni dovhe ni tikedze phindulo yanu. (2)
- 5.1.5 Talutshedzani zwine ipfi 'pfuvhisa' kha mutaladzi 8 la amba zwone. (2)
- 5.1.6 No sedza ndima/tshitanza 3. Murendi uyu u pfala thingothendeleki a tshi dzi takalela naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 5.1.7 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
- Vhabebi vha thingothendeleki hu ambiwa ...
- A mme a thingothendeleki.
B vhabveledzi vha thingothendeleki.
C vhaṅe vha thingothendeleki.
D vha no amba nga thingothendeleki. (1)
- 5.1.8 Ndivho khulwane ine murendi a tama u i fhirisela kha vhavhali nga tshirendo itshi ndi ifhio? (2)
- 5.1.9 Nga mbuno MBILI , ni nga eletshedza zwifhio vhaswa no sedza kushumisele kwa thingothendeleki? (2)
- 5.1.10 No sedza kushumiselwe kwa thingothendeleki nga vathu vho fhambanaho, Ndi tsivhudzo dzifhio dzine na nga dzi isa kha lushaka? (2)

NA

- 5.2 Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

LUVHONDO LU DO WA – TK Mkansi

- 1 Luvhondo lulapfu sa thavha ya Everest,
- 2 Lwo tou dzii phanda hau,
- 3 Wa tetemela sa lutanga lu madini.
- 4 Biko la elela sa mulambo wa Luvuvhu.

- 5 Phanda na murahu wa wana hu tshi fana,
- 6 Sa zwiła vhaishiraele vhe vhukati ha lwanzhe na maswina,
- 7 Wo hangwa zwa zwa bvelela Yeriko?
- 8 Vhaishiraele vho fhatelwa nda ha luhura?

- 9 Muvhi u u fhatela luvhondo,
- 10 A tshi vhona mitshele ine Mudzimu a khou dzudzanya.
- 11 A tshi vhona u tshi do vha mukundi wa vhakundi.
- 12 A u netisa wa latela thaula.

- 13 Muya wanu u songo neta,
- 14 Naho hu si na tshi no dzhena,
- 15 Naho hu si na tshi no bva,
- 16 Nga luvhondo lulapfu lwo imaho.
- 17 Naho vhuiwa hu kule,
- 18 Naho ho tou zwii,
- 19 Hu sa vhoneali na tshi linganaho na tsha tshikenzenze.
- 20 Magona a tshi dunga, a sa tsha kona u hwala muvhili.

- 21 U songo fholodza mitoro yau.
- 22 U tsini na u swika hayani,
- 23 Maneto a vhuya tshothe,
- 24 Monani nalwo, lu do vhuya lwa wa.
- 25 A hu na masiari, hu songo da vhusiku,
- 26 A hu na tshilimo, hu songo vha na vhuriha,
- 27 A hu na Kanana, hu songo fhirwa nga sogani,
- 28 Lu do wa lwa Yeriko, tenda ni na Khotsi.

- 5.2.1 Kha mutaladzi/vese 1 luvhondo lwo vhambedzwa na mini? (1)
- 5.2.2 No sedza ndima/tshitanza 1 topolani mitaladzi MIVHILI i sumbedzaho u tshuwa. (2)
- 5.2.3 Ipfi 'luvhondo' lo imela mini afho tshirendoni? (2)

- 5.2.4 No sedza ndima/tshitanza 2 topolani mutaladzi u sumbedzaho u hanganea kana u dada. (2)
- 5.2.5 Nwalani raimi ya ndima/tshitanza 3. (2)
- 5.2.6 Talutshedzani zwine murendi a amba zwone nga mutaladzi/vese 21. (2)
- 5.2.7 Liidioma li re kha mutaladzi/vese 20 li bvisela khagala zwifhio? (2)
- 5.2.8 Ndi zwifhio zwe na guda kha tshirendo itshi? (2)
- 5.2.9 Inwi no vhuya na tangana na thaidzo dzi kondaho vhutshiloni, no dzi tandulula hani? (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA D: 35
MARAGAGUTE: 70

